

08.07.2022

K.İmanov

Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri

**Əziz müəllimlər, tələbələr və məzunlar,
hörmətli xanımlar və cənablar!**

Heç təsadüfi deyil ki, bu gün təntənəli şəraitdə ƏMA və BDU görüşü bu zalda, Heydər Əliyevin adını daşıyan məkanda keçirilir. Təntənə əqli mülkiyyət üzrə magistrların ilk buraxılışına və ƏMA və BDU əməkdaşlığının möhkəmlənməsinə və inkişafına həsr olunur. “Əqli mülkiyyət” (ƏM) termininin Azərbaycanda yer almasının müəllifi Ulu öndərdir. Məhz Ümummilli lider Agentliyimizin sələfi olan Müəllif Hüquqları Agentliyini yaratmışdı.

Əqli mülkiyyətin inkişafının səbəbkarı cənab Prezident İlham Əliyevdir. Cənab Prezident Müəllif Hüquqları Agentliyinin sələfi olan Əqli Mülkiyyət Agentliyini yaradıb. Dövlət başçımızın sözləri böyük yadigardır: **“Müasir dünya sivilizasiyasının tərəqqisində insan kapitalı və intellekt yeni keyfiyyət amili kimi həlledici əhəmiyyət daşıyır. Hər bir dövləti rifah və yüksəlişə aparan yol elm və innovasiyalara əsaslanan inkişafdən keçir”**.

Qarşımızda duran vəzifələr də cənab Prezident İlham Əliyevin Davos İqtisadi

Forumunda açıqlanıb: **“Gələcəyimiz – innovasiyalar, texnologiyalar, yaxşı idarəetmə, şəffafıq və sahibkarlara dövlət dəstəyindədir”**. Bu fikirlər sinkretik mənə daşıyır və uzaqqören kreativlik gücə malik olaraq, bu günümüzlə gələcəyimiz arasındakı körpüdür, “innovativ inkişaf”, müasir təhsil və “əqli mülkiyyət” arasında vəhdəti açıqlayır.

Ənənəvi mənədə “əqli mülkiyyət” ifadəsini işlədərkən, intellektual, yaradıcılıq məhsuluna məxsus olan hüquqlardan söhbət açılır.

Lakin əqli mülkiyyətin (ƏM) anlayışı və onun dərk edilməsi yenilənir. Çünki bu institutun fəaliyyət dövriyyəsi ənənəvi kontekstdən fərqli olaraq, müasir zamanda yeni çağırışlarla rastlaşır. Bunun səbəbi isə ilk növbədə cəmiyyətimizin əhəmiyyətli texnoloji dəyişikliklərlə üz-üzə gəlməsidir, ƏM landşaftına artan təsiridir və həmin çağırışların ƏM-in evolyusiyasını anlamaq üçün vacibliyidir. Özü də ƏM texnoloji fenomənə qarşı çıxmamalı, manəə yaratmamalı, əksinə, ona uyğunlaşmalıdır və uyğunlaşır.

ƏM kateqoriyasının müasir, yeniləşmiş təsəvvürü onun ikili təbiətinə əsaslanır: ƏM obyektı bir tərəfdən qeyri-maddi aktivdir (hüquqlardır), digər tərəfdən isə qorunma bu obyektlərə obyektiv formada olduđu halda təqdim edilməsidir (maddi obyekt).

“ƏM”-in müasir kateqoriyası anlayışında fiziki və hüquqi şəxslərin əqli fəaliyyət nəticələrinə (ƏFN) yalnız müstəsna hüquqlar yox, onlarla yanaşı bilavasitə ƏFN də nəzərə alınmalıdır, çünki bazarda tələb və təklif kimi hüquqlar deyil, hüquqlar şamil edildiyi ƏFN birbaşa iştirak edir. Əqdlərdə isə qorunan hüquqların həcmi və verilmə qaydaları nəzərə alınır. **Bu cür yanaşma bir tərəfdən ƏM institutunun sinergetikasını, emergentliyini nəzərə alır, hüquq (yurisprudensiya) ilə yanaşı, onun iqtisadiyyatına və sosiologiyasına diqqət yetirir.**

Kommersiyalaşma (iqtisadiyyat) və sosial effekt (sosiologiya) ƏM institutunun zəruri hissələrinə çevrildiyi halda, hüquq (yurisprudensiya) sistemformalaşdırıcı amil kimi çıxış edir və ƏM institutunun nəticələrinin real dəyərləndirilməsinə imkan verir.

Dediklərim qarşımıza bir neçə təxirə salınmaz tələblər irəli sürür.

Birincisi, ƏM hamı üçün – müasir mütəxəssislərin, istər iqtisadçı, istər humanitar, istərsə də mühəndis profilli məzunlarımızın bilik sırasında olmalıdır. Lakin bunların **başında hüquqşünaslar durmalıdır.**

ƏM ilə bağlı biliklərin sinkretik əlamətlərini əsas götürərək, həmin bilik sahəsi mahiyyəti, forması və təyinatı üzrə xarakterizə olunur. Belə

ki, ƏM **mahiyyətə** – menecment və idarəçilik, texniki və humanitar-kulturoloji anlayışdır, **formasına görə** ƏM – hüquqi konstruksiya-quruluşudur və **təyinatına əsasən** – iqtisadi anlayışdır.

Bunu nəzərə alaraq, qabaqcıl beynəlxalq təcrübədə ƏM üzrə 3 növ tədris və təhsil proqramları müşahidə olunur.

Birinci növü – “idarəçilik” proqramları, hansılar ki, ilkin bilik proqramları olaraq, iqtisadiyyatın və mədəniyyətin bu və ya digər sahəsində məcmu xarakteri daşıyır və dövlət və özəl sektorda rəhbər işçilərə yönəldilir. Bu sıraya yaradıcı və texniki məhsulların qorunma forma və üsulları daxildir. Əslində bu proqram hər bir ixtisas üçün, hüquq ixtisası istisna olmaqla, tətbiq edilir.

İkinci növü – “baza hazırlıq” proqramları, hansılar ki, ƏM haqqında mövcud olan qanunlarla bağlı ətraflı məlumatla malikdir və gələcək hüquqşünaslara yönəldilir. Tələbələr hüquq fakültəsində təhsil aldığından bu biliklərə hüquqların təminatı da daxil edilir.

Üçüncü növü – “ixtisaslaşmış” proqramlar, hansılar ki, ƏM sahəsinin 3 tətbiqi aspektinə toxunur, o cümlədən qorunan hüquqların xarakteri və həcmi, hüquqların qeydiyyat məsələləri və qeydiyyata alınan hüquqların qorunması və

həyata keçirilməsi. Üstəlik, bu sahəyə aid beynəlxalq qanunvericilik.

İkincisi, müasir zamanın çağırışları tələb edir ki, **bir tərəfdən peşəkar əqli mülkiyyət mütəxəssislərinin qıtlığı aradan qaldırılsın, digər tərəfdən isə əhalinin əqli mülkiyyət mədəniyyət, bilik və məlumatlılığı daha yüksək səviyyəyə qaldırılsın.**

Bunlara nail olmaq üçün əlverişli yolların biri əqli mülkiyyət savadının tələbə auditoriyasına gətirilməsidir, yuxarıda qeyd etdiyim və ya oxşar proqramlarla tədris edilməsidir, təhsil sistemində ƏM anlayışının **mistifikasiya səviyyəsindən konkret bilik və vərdişlər mərhələsinə** qaldırılmasıdır.

Bununla yanaşı, unudulmamalıdır ki, müasir universitetlər 3.0 modeli ilə fəaliyyət göstərirlər (təhsil + elmi tədqiqatlar + biliklərin kommersiyalaşması) və bunların başında düşünülmüş ƏM siyasəti durur.

3.0-rəqəmli metaforası olan universitetlər ilk mərhələdə IP-şöbələri, gələcəkdə isə kommersiyalaşma ilə bağlı daha iri strukturlara malikdirlər. Təcrübə göstərir ki, ABŞ-da və qabaqcıl Avropa dövlətlərində aparıcı sənaye sahələrinin formalaşmasınının 80%-dən çox payı universitetlərdə icad edilən yeniliklərlə bağlıdır. Azərbaycanda bu növ universitetlərin təkamülü vacib sosial və iqtisadi problemdir. Çünki müvafiq

beynəlxalq reytinglərin göstərdiyi kimi, bizim “innovasiya resurslarımız” (yəni imkanlarımız) “innovasiya nəticələrimizi” qat-qat üstələyir.

Üçüncüsü, ƏM ekosisteminin menecmenti, onun idarə olunması müasir çağırışlara uyğun olmalıdır.

Bir örtük altında sənaye mülkiyyəti (ixtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə nişanları) və müəlliflik hüququ (Copyright) birləşməsi zəruriyyətə çevrilir. Uzun illər bu qollar bir-birindən ayrılıqda fəaliyyətdə idilər. Lakin cənab Prezident İlham Əliyev institusional islahatlar həyata keçirdi. Əqli Mülkiyyət Agentliyi yaradıldı, onun mandatı həm müəlliflik hüquqları və əlaqəli hüquqlar sahəsini, həm də sənaye mülkiyyəti sahəsini əhatə edir. Agentliyin tabeliyində iki mərkəz – Patent və Əmtəə Nişanlarının Ekspertizası və Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının Təminatı Mərkəzləri yaradılıb, Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası tərkibinə verilib və Texnologiyaların kommersiyalaşdırılması və transferi Mərkəzinin yaradılması ilə bitirilir.

Beləliklə, aparılmış islahatlar nəticəsində özündə vəhdət təşkil edən üçlük formulu: koqnitivlik, kreativlik və kommersiyalaşmanı (3K) birləşdirən özünəməxsus idarəetmə modeli aktuallaşmışdır, yəni biliklərin əldə və dərk edilməsi, yeni biliyin yaradılması və

kommersiyalaşaraq, innovasiyaya çevrilməsinə xidmət edən struktur.

Bununla, qarşımızda duran vəzifələr ölkənin innovasiya siyasəti ilə müəyyən edilir və ölkədə həyata keçirilən iqtisadi və hüquqi islahatlara xidmət edir. Əqli Mülkiyyət Agentliyinin bu cür, zamanın çağırışlarına uyğun olan formatda yaranmasının müəllifi cənab Prezident İlham Əliyevdir. Strukturun formalaşmasında minimal tranzaksiya xərcləri prinsipinə əsaslanaraq, neoinstitusionalizm tələblərinə riayət edilib.

Dövlət başçısının institusional islahatının səmərəliyini təsdiqləyən bir misal gətirmək istəyirəm.

Belə ki, Davos İqtisadi Forumunun “Rəqabətqabiliyyətilik İndeksi”ndə **Azərbaycan 141 ölkə arasında “mülkiyyət hüquqlarının qorunması” üzrə 37-ci yerdə və “əqli mülkiyyətin qorunması” göstəricisinə görə 30-cu yerdə qərarlaşıb. Burada diqqəti cəlb edən odur ki, bu göstərici ardıcıl olaraq yaxşılaşır: 2016-2017-ci illərdə – 71-ci, 2017-2018 – 37-ci, sonra 36-cı və nəhayət 2019-cu ildə 30-cu yerdə qərarlaşıb.** Bu göstərici üzrə Azərbaycan bir neçə Avropa ölkələrini üstələyib, o cümlədən Portuqaliya (32-ci yer), Çexiya (34-cü yer), Sloveniya (38-ci yer) və s.

Ən vacibi də odur ki, araşdırmalarımız göstərir ki, Azərbaycan əhalisi zənginləşdikcə

(adambaşına düşən ÜDM artdıqca), “əqli mülkiyyətin qorunması” indeksi də yaxşılaşır. Bu iki göstəricilər arasında sıx əlaqə (korrelyasiya) 0,9-a bərabərdir.

Hörmətli cənab rektor!

Sonda isə əl-ələ verib, birgə töhfələrimiz haqqında bir neçə söz!

Əvvəla, Sizin dəstəyiniz ilə Universitetin Hüquq fakültəsində ilkin olaraq, “Əqli mülkiyyət” kafedrası yarandı və 5 ştat – müəllimdən, digərləri isə yarımştat və saat hesabı tədris prosesində iştirak edən heyətdən ibarətdir. Kafedra üzrə 35 fənn ilə bağlı azərbaycan, rus və ingilis dillərində tədris aparılır. Bununla yanaşı, “Əqli mülkiyyət” şöbəsi də fəaliyyət göstərir.

İlkin olaraq, bakalavr səviyyəsində “Əqli mülkiyyət hüququ” bir fənn kimi tədris olunmağa, magistratura səviyyəsində isə “Əqli mülkiyyət hüququ” ixtisaslaşması üzrə kadr hazırlığına başlanmışdır.

Biz ikili diplom prinsipinə əsaslanaraq, Lion-2 Universiteti ilə əməkdaşlıq qururuq. Artıq ƏM üzrə məzunlarımız da var (2021-ci ildə 3 nəfər magistr, 2022-ci il buraxılışında 9 nəfər uğurla bitirən) və Agentlik onları iş yeri ilə təmin etməkdə öz üzərinə öhdəliklər götürür. Hal-hazırda ixtisaslaşma üzrə 18 tələbə təhsil alır. Agentliyin mütəxəssisləri həmin mütəxəssislərin hazırlanmasında fəal iştirak edir.

İndi isə biz birgə “Əqli mülkiyyət” kafedrasının Agentlikdə filialının açılması haqqında Memorandum imzalayacağıq. Filialın fəaliyyəti üçün hər cür şərait yaradılıb. Mən smart-siniflərin, zəngin elmi-metodik bazanın, treninqlərin keçirilməsinə dair imkanlarımızı nəzərdə tuturam.

İstehsalatda, yəni ƏM sisteminin dövlət siyasətini həyata keçirən orqanda ali məktəbin ƏM kafedrasının filialının yaradılması “təhsil-elm-istehsalat” müasir birliyinin yaradılması deməkdir.

Onu da qeyd edim ki, Agentlik geniş tədqiqat işləri aparır, o cümlədən strateji əhəmiyyət kəsb edən patent və müəlliflik hüququ qollarının qarşılıqlı zənginləşməsi, innovasiya prosesindəki əqli mülkiyyətin rolu. Agentliyin fəaliyyətində geniş tətbiq edilən rəqəmsallaşma yeni obyektlərin qorunmasına, onların istifadə üsullarına və tətbiqi sferalarına aid olan araşdırmalar, xüsusən həyat haqqında elmin, süni zəkanın, big-data sistemlərinin və s. istiqamətlərin aparılmasına yol açıb. Vacib araşdırma və yenidən dərk edilmə istiqamətinə müstəsna hüquqların məhdudiyət aləti kimi deyil, ƏFN-nin yaradılmasına qulluq etməkdən ibarətdir.

Ümidvaram ki, gənc nəslin, magistr və məzunlarımızın fəaliyyət istiqamətlərimizə cəlb edilməsi öz bəhrələrini verəcək.

Uğurlar arzulayıram və diqqətə görə təşəkkürümü bildirirəm.